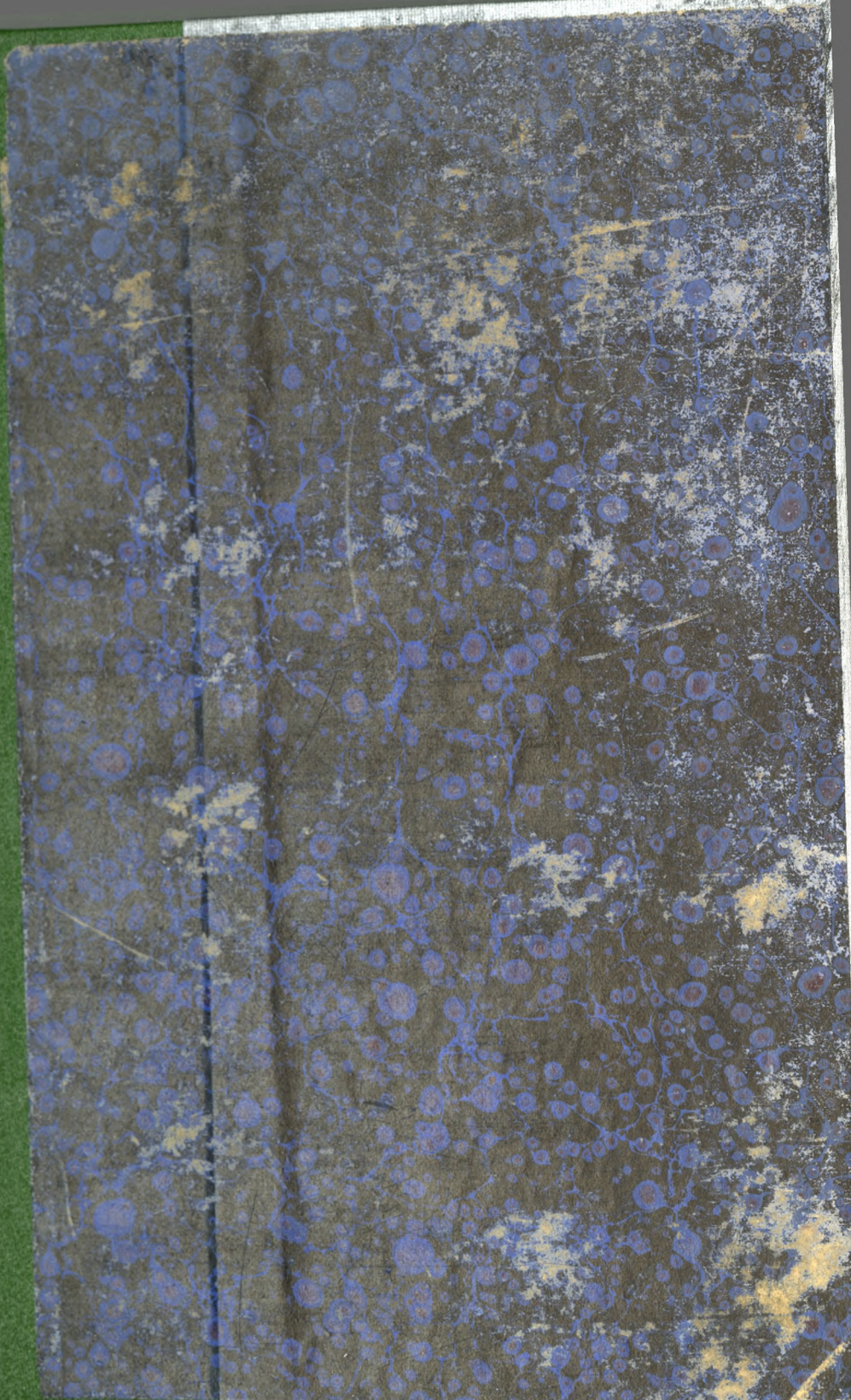

Politikai
röpiratok,

51.

A

KEDVENC ESZMÉK.

IRTA

RAKOVSZKY ISTVÁN.

BUDAPEST.

NYOMATOTT AZ ATHENAEUM KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

1874.

DE BAZLAGI ELZA

*Warum in der Ferne schweifen,
Sieh' das Gute liegt so nah'.*

Takarékosság!

Ez a jelszó most a képviselőházban és a nemzetben; ezt hangoztatja mindenki egyaránt, ezt hangsúlyozza minden volt és leendő államférfi.

Mint minden jelszónak a nemzetek politikai küzdelmei és tevékenységében; úgy a takarékoság most hangoztatott (de fájdalom csak is hangoztatott) jelszavának is igen nagy kísérete van, s ide tartoznak az u. n. kedvenc eszmék is, a melyeket a haza egy bölcs atyja a takarékoság érdekében áldozatul kíván dobni a nemzet jövőjének.

S mi részünkről teljesen osztjuk e nézetet. A takarékoság most életfeltétel s ennek kedvéért fel kell áldozni mindent s különösen fel kell áldozni, de kérlelhetlen akarattal és erélyes kézzel a kedvenc eszméket. Csakhogy nem a nemzetnek kedvenc eszméit, hanem azokat, melyek a nemzet ohaja és érdekének ellenére maig is fennállanak csak azért, mert vagy egyeseknek, vagy a nemzetten kívül álló hatalmaknak kedvenc eszméi.

Ilyen mindenekfelett a közös hadsereg kedvenc eszméje, mely átoksúly gyanánt nyomja elviselhetlen terhével a nemzetet s megbénítja minden erejét; tehetatlenné teszi éppen a mindenekelőtt figyelembe veendő pénzügyi tekintetben, a milliók kiszámíthatlan összegét nyelven el inproductiv gépezetének gyomrába, s megsibbasztja a nemzet termő és termelő képességét, nyüzsgő, éltet adó munkásságát az által, hogy a fiatalság legépebb részét elvonja a munkától s gépies, de erkölcstelen, cifra de egyébként tunya, renyhe életre szoktatja azt, kiölvén a katonából minden önálló gondolkozást; a hazának, a családnak, a szülőföldnek és a munkának szeretetét, úgy hogy a katonaságtól néhány év multán haza kerültek között csakis ritka kivétel a józan, lelkiismeretes és commandó nélkül is dolgozni szerető ember.

De nem vesztegetjük a szót e gomb-reformokban üdvöt kereső nyomoruság bővebb jellemzésére, mert hiszen ismeri annak káros következményeit mindenki, a ki csak kissé mélyebben foglalkozott a közös hadsereggel nemzetgazdasági szempontból, s érzi annak súlyos terheit nem csak minden adófizető lakosa a hazának, hanem az ország háztartását vezető s költségvetéseket és zárszámadásokat készítő kormány-gépezet minden vezetője is.

És mégis ezen kedvenc eszme helyett, mely milliokat rabol tőlünk közvetlenül és milliárdokat közvetve, — ezen fékelyes testté vált fixa idea helyett a honvédséget, a nemzet ez életképes kedvenc eszméjét akarják feláldozni, mely aránytalanul kevesebb kiadás mellett aránytalanul nagyobb előnyöket és eredményeket tud felmutatni katonai szempontból s alig érezhető hátrányokkal jár nemzetgazdasági tekintetben.

Ha feltétlenül csak a nemzetgazdasági szempont lehetne irányadó; igen könnyű volna azt tanácsolni, hogy szüntessék meg mindkét intézmény; a közös hadsereg is és a honvédség is. Miután-azonban ez napjainkban még csak igen merész és igen hiu remény, s egyelőre arról szó sem lehet; a kérdés csak az, valljon a nemzetnek nem kedvenc eszméjét, a közös hadsereget szüntessük-e meg takarékoság szempontjából, vagy a nemzetnek kedvenc eszméjét, a honvédséget. Valljon ezt a zsibbasztó, bénító, megtestesült, vassá és tüzzé vált lidércnyomást rázzuk-e le a nemzet kebléről, vagy ezt a sokkal olcsóbb s mégis jobb s fiatal életerőt keltő kedvenc eszmét dobjuk oda áldozatul.

S valljon, ha a honvédséget megszüntetik; mi történt az általános védkötelezettséggel?

Minden alkalmas férfi három, vagy legkevesebb egy évig tényleges szolgálatra lesz kötelezve s ez által véljük kiadásainkat csökkenteni és a nemzet munkaerejét s adóképességét emelni?

Vagy megszüntetjük az általános védkötelezettséget s ismét csak bizonyos számú egyént sorozunk be s ez által véljük fejleszteni hadügyünket?

Az egyik visszalépés volna pénzügyi tekintetben; a másik az volna hadügyi tekintetben. Pedig e kérdésnél csak e kettő lehet döntő.

Miért nyuljunk tehát romboló kézzel a honvédséghez, mely

nem csak a nemzet rokonszenvével találkozik, hanem aránylag kevés pénzügyi igényei mellett a katonai tekintélyek megelégedését, elismerését — s valljuk meg őszintén — sok tekintetben irigységét is kiérdemelte.

Vagy takarékoság volna-e egy tollvonással megsemmisíteni azt a tőkét, a melyet eddig a nemzet ez intézménybe fektetett, s a melynek árán sokkal nagyobb kiadásoktól mentette meg magát, mert ha honvédeit közös katonáknak kellett volna adnia s közös katonák gyanánt neveltetnie, — bizony legalább is kétszer annyit fizetett volna a közös cassába, mint így a saját pénztárába, — s munkacróban (egy év: nyolcz hét) hatszor annyit vesztett volna egy nem kedvelt teher érdekében, mint így egy nemzeti intézmény kedvéért.

Nem csekély indok a honvédség fenntartása mellett az sem, a mit valamely napi lapunk nem rég felemlített, hogy t. i. ez nemzeti szempontból is igen jó nevelő intézet; de ez alkalommal erre nem reflectálunk, mert kizárólag a takarékoság kérdése lebeg szemünk előtt s a pénzügyminiszerségre aspirálók azon mosolyra derítő bölcs tanácsa, hogy gazdálkodás végett nem a közös hadseregtől kell szabadulnunk, hanem a honvédségtől.

Arról a közös kedvenc eszméről kell lemondani, s azonnal akad pénzügyminiszerségre vállalkozó elég; de ezt, a nemzet kedvenc eszméjét ne bántuk, mert ez volna a legóriásibb pazarlás, a mit Magyarország elkövethet. — Ám ha szükséges, ha roncsolt pénzügyi viszonyaink igénylik sőt követelik, úgy ez irányban is gazdálkodjunk; tartózkodjunk a míg csak lehetséges ideiglenesen minden újabb befektetéstől, minden további fejlesztéstől; de annyi anyagi és szellemi tőkét egyszerre semmivé tenni furcsa gazdálkodás volna.

Valljon minek neveznök azt a gazdát, a ki pénz dolgában megszorulván, nagy költséggel beszerzett és jó gazdasági gépét csak azért, mert fenntartása újabb áldozatokat igényel, összetörné, vagy odaajándékozna a szomszédjának?

Azt a másik gépet dobjuk el; attól szabaduljunk.

De azt mondják rcá, ez nem lehet. Erre ugyan igen könnyű hasonló egyszerű állítással azt felelni, hogy lehet; de ez uttal ne legyen arról szó. Fogadjuk el a helyzetet úgy a mint van,

s ne is követeljük, hogy a közös hadsereg kedvenc eszméje a pénzügyi helyzetnek áldozatul essék. Azt azonban megköveteli a sanyaru helyzet, a melybe jutottunk; megköveteli az életfeltétellel vált takarékoság, hogy erélyes és kérlelhetlen kézzel reformáljuk a hadsereget; még pedig reformáljuk csupán a takarékoság követelményeihez képest. S ha ezt megteszszük; a mint a kormányon állóknak mulaszthatlan kötelessége is meg tenni: akkor is jelentékeny ballastot dobtunk le az állam sülyedező hajójáról s lehetővé tettük a tovább haladást.

Gondolja meg csak a leendő pénzügyminiszter, hogy mily óriási összegek lesznek megtakarítva, ha a közös hadseregben a tényleges szolgálat ideje három évről egy évre szállittatik le, s ha a tulságos számu helyőrségek felényire apasztatnak.

Minden egyes katonát három évig kell élelmeznie, ruháznia és szállással ellátnia az államnak; ha az állam e kötelezettsége egy harmadára szállittatik le, s három év helyett csak egy évig él annyi katona az állam nyakán, jelentékeny számu milliókat fogunk meggazdálkodni.

Nem ámitjuk magunkat azzal, hogy e kiadások ez által egy harmadrésnyire fognak apadni, mert tudjuk, hogy tényleg jelenleg is nem az egész létszám tartatik tényleges szolgálatban teljes három éven keresztül, s hogy — különösen ha a tábornoki nyugdíjak vagy új egyenruhák költsége vesz nagyon sokat igénybe — gyakran nagyon sürűen is küldetnek haza a katonák; — de mégis tagadhatlan, hogy az egy évi szolgálatidő jelentékeny, s milliókra menő megtakarításokat eredményezne s ezzel kapcsolatosan a felesleges számu nagy helyőrségek létszámának apasztása lényegesen megkönnyitené a pénzügyminiszter költség-készítését, nem is számítva azon nagy előnyt, a mely az országra háromolnék az által, hogy annyi munkabíró erős fia visszaadatnék a tevékenységnek és productiv munkának.

S ne higyük, hogy ez hátrányára válnék a katonai kiképzetésnek.

Eltekintve attól, hogy jó tisztek mellett a két hetes ujonc is jó katona lesz; az egy év bármilyen tisztek mellett is elegendő a katona teljes kiképzésére, s három, sőt tíz év alatt sem ta-

nulhat többet a közember, (altisztek és tisztek természetesen más tekintet alá esnek) mint egy év alatt.

A parádé, a cifraság talán szenvedni fog; de maga a szolgálat nem; mert a mit a közembernek mindennemű hadi mozdulatok kivételére tudnia szükséges: azt bőven megtanulja 6—8 hét alatt. S ez természetes is; mert bármilyen mozdulatot bármily alakzatot vezényeljen a tábornok hadtestének; az ezredes ezredének, a százados századának: a közembernek soha sem szükséges többet tudnia, mint a mit a mögötte álló szakaszparancsnok vezényel, s a mi a jobbra, balra át, indulj és állj vezényszavakban összpontosul.

Testmozdulatok, lépés, járás, fejlődések; ez mind a mit a közembernek bármily körülmények közt tudnia szükséges és legfeljebb a szétoszlott haczmódban a kürtjelek, noha itt is a rajt vezérlő altiszt közvetlen utasításai és parancsai a mérvadások, a melyek megértésére nem nagy fejtörés kell.

Mindezt nyolcz hét alatt minden katona jól megtanulhatja s jól begyakorolhatja. Példa rá a honvédség, s ha mégis egy évi tényleges szolgálatidőt vélünk szükségesnek, ezt főleg a nélkülözhetlen tüzfegyelem begyakorlása és a lövés, különösen az álló és mozgó célokba lövés tanítása és begyakorlásának érdekében véljük. — De egy év alatt mindezt nagyon jól be lehet tanítani s a két évenként ismétlődő összpontosított gyakorlatok elegendő alkalmat nyujtanak arra, hogy a hazatért katona a megtanult katonai szolgálatot kellőképen ismétlje s mindig használható, jó katona legyen.

A helyőrség pedig mindenütt megfelel céljának, ha annyi főből áll, a mennyi az ujoncok oktatására szükséges. Hála a gondviselésnek elmúltak azon idők, midőn a nemzetek hadseregei a nemzetek feje felé függesztett Damokles-kardul alkalmaztattak; de ha kivételesen bárhol is szükségessé válnék a fegyveres erőnek a béke létszámában is nagyobbitása; ez a szabadságosok behivatása által mindenütt a kivételes helyen könnyen eszközölhető a nélkül, hogy e miatt az egész birodalom minden jelentékenyebb községének telve kelljen lennie lézengő és udvarló katonákkal.

A helyőrségek létszámának csökkentésével együtt jár a tényleges szolgálatban álló tisztek létszámának is csökkentése s

mindez együtt véve igen szép összeget takarítana meg az államnak aszkóiban szenvedő pénztára részére, a nélkül, hogy katonai szempontból ártana a közös hadsereg kedvenc eszméjének.

De más lényeges megtakarítások is eszközölhetők a közös hadseregnél, melyek nem hogy ártalmára volnának, hanem lényeges előnyére szolgálандnak az intézménynek.

S itt első helyen kell hangsúlyoznunk a területi elhelyezés rendszerét, melyet már régóta sürget a birodalom mindkét része, melyet hangosan követel a katonai szakértők véleménye és a hadsereg harcképessége, s mely mégis mindaddig behozva nincsen, dacára annak, hogy maga a cs. és k. közös hadügyminiszterium is már több ízben kijelentette, hogy magáévá teszi ez elvet.

Eltekintve attól, hogy a jelen rendszer mellett divó szétzört elhelyezés mellett a hadsereg harcképessége is jelentékeny csorbát szenved, mert ha szükség van reá, ha a veszély gyors összpontosítást és kiindulást követeli, — a hadsereg alig s csak hosszú idő múlva tudja összeszedni magát; nem tud kimozdulni helyéből; eltekintve mondjuk a katonai fontos szemponttól, — a takarékoság elve követeli, hogy az állam érdekében végre valahára behozassék a területi felosztás rendszere.

Jelenleg úgy vannak elhelyezve a hadsereg csapatai, hogy minden ujoncnak, minden szabadságos katonának átlag számítva 70 mérföldet kell tennie, míg lakhelyéről ezredéhez jut. Az ujoncok és a katonák utazási költségeit az állam téríti meg behívásuk esetén s így nem nehéz kiszámítani, hogy mily óriási összegek takaríthatók meg, ha pl. a József főherczeg nevét viselő ezred katonája, ki Nagyváradon, mint az ezred hadkiegészítő kerületében soroztatott be, — a helyett, hogy Nagyváradról Kremsbe vitetnék az állam költségén, egyszerűen Nagyváradon maradna, míg a Kremsben besorozott katona viszont ott tartatnék a helyett, hogy ezredéhez nem tudom hány mérföldnyi távolba vitetik.

Minden ezred saját hadkiegészítési kerületében helyezendő el, — mint a honvédszászlóaljok, — s milliókat takarítunk meg a tömérdek utazgatás feleslegessé válta által.

Tekintetbe veendő még azon nem megvetendő körülmény

is, hogy utazás közben a katona nagyobb illetékeket huz, mint rendes állomás helyén.

S ha ez a rendszer hozatik be, önkényt elesik azon másik nagy kiadás is, melyet jelenleg az ezredeknek folytonos ide-oda hurcolása okoz. Évenként óriási összegeket költenek arra, hogy az ezredek egymással össze-vissza cseréljék, s minden pillanatban, — nem tudom mi okból — más más állomásra rendeljék.

A területi felosztás mellett ez megszűnik; minden ezred állandóan egy és ugyanazon helyen marad, s legfeljebb nagyobb összpontosítással járó gyakorlatok vagy háboru esetén mozdul ki helyéből.

A harcképességnek is egyik leglényegesebb feltétele ez, mert minden összpontosítás gyorsan és minden zavar nélkül eszközölhető, s néhány nap alatt talpon állhat az egész hadsereg, — s mégis a katonai és politikai körök minden sürgetése dacára nem tudjuk elérni e nélkülözhetlen reformot. Itt az ideje, hogy a halaszthatlanná vált takarékoság nevében erélyes kézzel létesítsük ezt nem törödvé azzal, hogy ez által neány magas állásu egyének a jelen rendszertelen elhelyezésben gyökerező kedvenc eszméjét sértjük meg.

S még egy igen igen kedvenc eszmét vagyok bátor áldozatul ajánlani a hadsereg köréből a kormánynak, huszonegyes bizottságnak, képviselőháznak és delegációnak. Olyat, a melyről lemondani az illetőknek hazafias kötelességök lett volna minden körülmények között, s kötszeresen kötelesség azt az illetők lemondási hajlama nélkül is áldozatul hozni a haza oltárára most, midőn minden garasra oly égető szükségünk van.

Pedig nem garasokról van szó, mert a katonai nyugdíjakra most évenként 10—15 milliót kell megszavaznunk s e mellett a valódi érdemeket szerzett tisztek özvegyei és árvái saját cautiójukra és saját kebelökben, saját filléreikből alakított nyugdíjintézetekre vannak szorulva.

Nem azt akarjuk, hogy a katonától, a ki egész életét hazájának szentelte, a ki azt százszor kockáztatja az ország érdekében, — a nyugdíj megvonassék; hanem igen is követeljük a nyomoru pénzviszonyokban sinlődő hazának s a sanyargó adófitézőknek érdekében, hogy a katonai nyugdíjszervezet a takaré-

kosság szempontjából módosíttassék, s az abban jelenleg rejlő pazarlás megszüntetessék.

Tessék egy katonai schematismust megtekinteni.

Tényleges katonai szolgálatban álló 150—200 tábornok mellett 400—450 a »nem alkalmas ott« tábornokok száma. Az ezredeseknél s más törzstiszteknél még nagyobb ezeknek száma és így milliókat fizetünk tisztán semmit tevésért.

A uultban szerzett érdemeknek e milliókhoz alig van kö-zük; mert a jelenleg fennálló rendszer mellett e tömeges nyug-dijaztatás nem annyira szellemi, vagy testi fogyatkozás eredmé-nye, — (mi egyébiránt — mint más helyen már egyszer e sorok írója megjegyezte — ha úgy volna, más részről igen érdekes világot vetne az alkalmaztatás rendszerére, —) hanem inkább személyes rokon- vagy ellenszenv, kicsinyes okokon alapszik úgy, hogy legnagyobb részben erőteljes, munkabíró embereket nyugdíjazunk privát kedvenc eszmék miatt. — Az ország az adósságok és elemi csapások sulya alatt roskad, de e kedvenc eszmék kedvéért roppant összegeket kell áldoznunk a nélkül, hogy a valóban se-gélyre és nyugdíjra szorult katonai egyének sorsán enyhítenénk.

S végül a takarékoság szempontjából legyen szabad felem-líteni a hadsereg felszerelésének kérdését. Nem aka-runk ezuttal utalni azon tömérdék visszaélésre és pazarlásra, a mely e tekintetben annyi pénzébe került az országnak; csak azt jegyezzük meg, hogy a felszerelés decentralisatiója a verseny szempontjából éppen úgy közvetlenül idézne elő megtakarításo-kat, mint az ország kisebb iparosainak juttatott munka által közvetve volna takarékoság, mert emelné az ország adóképes-ségét és az állam bevételeit.

S e tekintetben most erélyesebben, mint valaha kell ke-resztül vinni azt, hogy a közös hadseregnek Magyarországon levő, és Magyarországból ujoncozott része hazai iparosok által szereltessék fel.

Katonai tekintetben is csak nyerni fog vele a hadsereg, mert a honvédségnek csekély részben ez elveket követett példája bizonyítja, hogy olcsóbban is, jobban is lehet így felszerelni a katonát, mint amúgy. Nemzetgazdasági tekintetben s a takaré-kosság szempontjából kézzelfogható ez eljárás nagy előnye a má-sik felett.

Ime az államszervezetnek csak egy ágazatában is mennyi kedvenc eszme kínálkozik áldozatul a takarékoságnak. Kínál-kozik önkényt, mert önmagában is rossz, mert rendes körülmé-nyek között is pazarlás, mert tovább fennállásának nincsen sem-mi egyéb alapja, mint hogy kedvenc eszme. S kedvenc eszméje nem az országnak, nem a nemzetnek, nem a jövőbe látó politiku-soknak, — hanem magán szeszélyeknek s magánérdekeknek.

Pedig itt az ideje, hogy ezeket ne legyenessük tovább, s ne törődjünk jajgatásukkal, mert bizony sokkal nagyobb baj és sokkal veszedelmesebb, ha a nemzet jajszava előtt zárjuk el fü-leinket, mint ha az egyes emberek, vagy egyes kasztok kedvenc eszméinek okozunk csakhamar ismét elmulandó fájdalmakat.

De térjünk vissza a polgári életbe. Van itt is hasonló ked-venc eszme elég.

Itt van első sorban az ügyvédek és Horváth Boldizsár kedvenc eszméje a törvénykezés és közigazgatás közé emelt kínai fal, királyi ügyészségeknek nevezett mandarin-jaival s függetleneknek nevezett rabszolgáival, mely az orszá-gnak évenként 10—15 millióval kerül többbe, mint az előbbi rossz rendszer; hanem csak azért, mert még rosszabb annál.

Ha valami, úgy az igazságszolgáltatás érdemli meg s kö-veteli, hogy érte áldozatot hozzunk, s hogy azt, ha kell érzékeny áldozatok árán is javítsuk s jóvá tegyük, mert az összes politi-kai életnek, a nemzet erkölcsi és nemzetgazdasági fejlődésének ez a legnagyobb, legbefolyásosabb tényezője; ez képes legköny-nyebben virágzóvá tenni, vagy elpusztítani az országot.

De viszont méltán megkövetelhetni, hogy az áldozatok ne váljanak pazarlássá, s hogy a 10—15 millió árán, a mennyivel többet fizetünk az igazságszolgáltatás érdekében; ezen igazság-szolgáltatás 10—15 millióval értékesebbé is tétessék.

A szomorú pénzügyi helyzet pedig, a melybe — ne vitas-suk kinek és kiknek hibájából — jutottunk, más részről azt kö-veteli, hogy a kormányzat minden ágában, s így az igazságszol-gáltatás, a törvénykezés terén is úgy reformáljunk, hogy a rend-szer szellemi javítása mellett a felesleges kiadásokat is meg-kíméljük.

S éppen a törvénykezés terén karöltve jár jelen helyzetünkben a kettő.

A törvénykezés merev elkülönítése a közigazgatástól okvetlenül hátrányára van mind a kettőnek. A kettőt — mindenesetre ovatosan — egyesítve segíthetünk az egész ország által sajnosan érzett igazság-keresési calamitásokon is és meg is takaríthatunk nehány milliót.

Mert most hogy állunk ügyes bajos dolgainkban? — A legegyszerűbb kis ügygyel tiz felé kell szaladgálni és költekezni. A járásbíró a szolgabíróhoz útasít, ez az alispánhoz, ez viszont a törvényszékhez, innen ismét a megyei árvaszékhez kell mennünk, hogy azután újra a járásbírónál kezdhesük előlről a futkosást és költekezést.

A criminalis ügyekben még cifrábbak a dolgok. A szolgabírónak és alispánnak bünyenyítő ügybe avatkozni nem szabad; de a járásbírónak és törvényszéknek viszont nincsenek rendőri közegei. Ha valakit el kellene fogatni, előbb a törvény értelmében instantiát kell benyújtani a szolgabíróhoz; ez pedig viszont méltán panaszkodik, hogy rendőri közegeit annyira igénybe veszik a bíróságok, miszerint a tulajdonképeni rendőri teendők, felügyelet és egyéb közbiztonsági ügyeire nem marad pandurja. Ha egy rendelkeznék velők, igen könnyen lehetne teendőiket egyeztetni; így azonban sem a közigazgatásnak, sem a törvénykezésnek igényeit ki nem elégíthetik.

S egyáltalán tömérdek azon sok kellemetlenség, zavar és bonyodalom, melyet a tulajdonképen mereven el nem választható ügyek merev elválasztása által előidéztünk. A rendőri kihágások, kisebb vétségek a közigazgatás körébe tartoznak, s azokba nem avatkozhatik a bíróság, viszont a bűnyyekhez a közigazgatási hatóságoknak nincsen szavuk. Már most a ki tudja, hogy legtöbb esetben mily vékony, defniálhatlan hajszál van a kettő közt, elképzelheti hogy a legegyszerűbb verekedés ügyét mily sokáig hurcolják jobbra balra. A szolgabíró a járásbíróhoz, ez vissza küldi; egyik sem meri elintézni, mert a másiknak ressortjába tartozhatik, — s ha egyik eldönti, a másik panaszkodik, hogy hatasköre meg van sértve.

A vége azután rendesen az, hogy vagy sokáig szenved egy ártatlannak személye és hire elegendő ok nélkül, csupán a rend-

szér roszasága miatt, vagy a valódi vétkes is bünyetlen marad, ismét a rendszer ros volta miatt.

Például egy lelkész az ujoncozáshoz kívánt anyakönyvi másolatot hibásan mutatja be, s egy vagy több kedves embere kimaradt. Ezt a közigazgatási hatóság megbüntetni tartoznék mert az ujoncozás érdeke ellen elkövetett visszaélés; de nem szólhat bele, mert mint okmányhamisítás a bünyetőbíróóság elé tartozik. A bünyetőbíróóság előtt kiderül, hogy a lelkész nem maga irta az anyakönyvi másolatot, hanem máski által irtatta. Az okmányhamisítás nem létezvén, egyszerűen felmentetik, s a közigazgatási hatóság hiába állítja, hogy a visszaélés mégis meg van s megbüntetendő, ha egyébért nem, csak azért is, hogy az illető ily fontos munkát avatatlan kezekre bizott: a lelkész bátran s bünykén hivatkozik a felmentő ítéletre s bünyetlen marad.

Vagy megtörtént az is, hogy képviselőválasztás alkalmával egy adókönyv hamisított meg; az illetőnek több adó iratott be, hogy választóképes legyen; a választók összeírása után ismét kitéröltetett a többlet. A közigazgatási hatóság nem szólhatott bele, mert ez is okmányhamisítás kérdése. A törvényszék előtt pedig azon okból, hogy a tévedésből beirt többlet az illető adófizetőtől be nem szedetett, a vádlott teljesen fel lön mentve, s így világos kétségtelen közigazgatási visszaélések maradnak bünyetlenül, mert az ítélet a bíróságokat illeti, ezek pedig nem a közigazgatási szabályok és törvények, hanem a bünyető törvény paragrafusai szerint tartoznak ítélni. S e bajokon nem lesz segítve azzal, hogy a közigazgatási és törvénykezési székhelyek lehetőleg összeessenek. A futkosás kérdése enyhítve lesz; de azért az ügydarabok ide-oda hurcolása, a zavar, a költekezés és a kormány részéről a kétszeres kiadás mégis fennmarad.

A világ legegőbbre haladott nemzetei mindinkább belátják, hogy a közigazgatást és a törvénykezést egy kalap alá kell hozni, mert nagyon sok érintkezési pontja, igen sok közös ügye van, — s mi, a kiknek ezredéves alapon megvolt már, a mit más nemzetek most ohajtanak elérni, — a helyett, hogy ez alapon javítanók s reformálnók törvénykezésünket és közigazgatásunkat: egy tollvonással eltöröljük mindazt, a mi már az egész országnak, a népnek úgy, mint a tudományos világnak vérévé vált csak

azért, hogy egy kedvenc, de inpracticus eszme kedvéért kétszeres költséget okozunk magunknak.

A nemzetek jogéletében soha sem szabad szem elől téveszteni az alapot, mely a nemzettel együtt fejlődött. A mi javítást igényel, az a régi alapon javítandó, s ha az alap is hibás ezt is ki lehet javítani a nélkül, hogy az egész épületet lerombolnók, s még azon résznek is, a mit le kell rombolni, mindig lesz használható köve, jó téglája, — melyet egyszerűen eldobni pazarlás. — A nemzet történelmi fejlődésével összenőtt jogi fejlődésnek ignorálása, a tabula rásák teremtése mindig megboszulja magát, s a bíróságok jelen szervezete kapcsolatban hires perrendtartásunkkal szintén fényesen igazolja a jogtudósok e tanát. Az ügyvédek kivéve, a kiknek egy része nem tudni mily okból meg van elégedve a mostani bíróságokkal, alig van ember az országban, a ki be ne látná, hogy minden drágasága mellett mostani igazságszolgáltatásunk még rosszabb, vagy legalább is semmivel sem jobb, mint az előbbi. Kivételek természetesen akkor is voltak, most is vannak. E kivételeken kívül azonban a legnagyobb rész igazat ad azoknak, a kik nem vártak jó eredményt a kinevezési rendszertől.

A kinevező egy ember levén, természetesen nem ismerheti az egész ország minden törvénytudóját, s ebből következőleg sokkal inkább van kitéve a kisebb nagyobb, és sokszor igen nagy tévedéseknek, a míg a választók igen jól ismerik azt a kire szavazni ohajtanak — A választásnak — igaz — meg van azon árnyoldala, a mit sógorság, komaságnak neveznek; de valljon a kineveztetések elkerülhetlen protectiója mellett nem-e jut még sokkal élesebben érvényre ugyancsak a sógorság, komaság baja? A bírói önérzetet s magát az emberi méltóságot pedig sokkal inkább sérti az, ha egy embernek, vagy legfeljebb egyes embereknek kell hizelegni, — mint, hogy ha egész választó közönség tetszését kell kiérdemelni. — A választott bíró éppen úgy leköttelezettje az alperesnek, mint a felperesnek, míg a kinevezett bíró csak is protectorának tartozik hálával, de ennek tizszeres mértékben, s nagyon természetes, hogy sokkal elfogulatlanabb és függetlenebb lesz, a ki nem egy embernek köszöni állását, hanem egy egész közönség bizalmának, mint az, a ki nem törődve a vele élők bizalma és becsülésével egyes emberek

protectiója utján lön abba becsempészve. — Ezzel egyébiránt nem azt akarjuk mondani, hogy a bíróságok választásának rendszere ugy a mint az előbb fennállott, jó és non plus ultrája a bírósági szervezeteknek, — hanem csak annyit akartunk érthetővé tenni, hogy mindkét rendszer hiányai mellett e tekintetben is kisebb rosz volt a régi olcsó rendszer, mint a mostani drága.

S mi a helyett, hogy e kisebb roszat javítottuk volna, hogy annak alapján fejlesztettük volna tovább az intézményt, lenyessvén férges kinövéseit s új, egészséges ágakat oltva bele; a helyett eldobtunk egyes hibái miatt egy egész, alapjában jó és javítható rendszert, s tettünk helyébe egyet, mely rosszabb s háromszorosan árba kerül.

Javítani kellett volna a régit, s nevezetesen meg kellett volna teremteni a bíró függetlenségét, mely tagadhatlanul a régi rendszer háromévenkénti restauratiója mellett nagyon gyenge lábon állott; a mennyiben szükséges, egyeztetni kell a választás és a kinevezés rendszerét alkalmas módon úgy, hogy mindkét rendszer hátránya lehetőleg clessék és a kinevező vagy candidáló se legyen kénytelen ismeretlen embereket az atyafiság protectiója utján alkalmazni a bíróval együtt élő s reá szorult közönség rokonszenve s akarata ellenére és legtöbbsnyire kárára; és viszont a választó közönség se követhesse minden sógorsági és korteskedési szeszélyeit a törvénykezés, igazságszolgáltatás és ezek ügymenetének hátrányára. A választás és kinevezés ily módon leendő egyesítése és szabályozása; a qualificatio megállapítása, a bíró függetlenségének biztosítása és különösen a bírói felelőség szigorú életbeléptetése mellett a közigazgatás és törvénykezés merev elkülönítése nélkül is tekintélyes jóra való, életképes és tevékeny bírói kart szereztek volna az országnak, mely sokkal függetlenebb lett volna, mint a most uralkodó kortesszövetség; mely a benne helyezett rokoszenv és bizalom alapján sokkal nagyobb tekintélyre emelkedett volna összesen és egyenként, mint a mostani részben sajnált, részben félt mozaik; — s melynek tevékenységét nem bénította volna meg az az isoláltság a melyre a mostani bírói testület kárhóztatva van az által, hogy a közigazgatási ügyek és hatóságoktól mereven elválasztott.

S míg az egyesítve maradt közigazgatás és törvénykezés okszerű reformok mellett mindkettőnek tetemes haladását és

fejlődését idézte volna elő: addig pénzügyi tekintetben is jelentékeny összegeket gazdálkodtunk volna meg. A régi rendszer, úgy, a mint volt, nem maradhatott, ez tagadhatlan, s reformálására áldozatokat is kellett volna hoznunk; — de ez áldozatok aránytalanul nagyobb hasznuk mellett sokkal kisebbek maradtak volna, mert nem lett volna szükség négyszeres személyzetre, négyszer annyi helyiségre, és épületre, s tizszer annyi teendőre.

De még nem késő, s itt az ideje, hogy nem csak a jó törvénykezés és jó közigazgatás érdekében, hanem a sine qua nonná vált takarékoság érdekében térjünk vissza a régi rendszer alapjára; ez alapon építvén a javított ujat.

De ez természetesen nem a nemzetnek kedvenc eszméje, hanem egyeseké, s azért azt bántani nem szabad, bár mily nagy kiadásokat is igényeljen s bár mily rossz is legyen a jelen állapot. — A törvénykezésnek a közigazgatási hatóságokkal a fentebb említett reformok s egyéb javítások mellett leendő egyesítése milliokat mentene meg az ország számára a mellett, hogy tetemes előnyére válnék úgy a közigazgatásnak, mint a törvénykezésnek, hanem erről hallgatunk, s nem tudunk más módot a gazdálkodásra, mint az adófelemelést, s miután a nemzet feláldozta mindenét, áldozatul kívánjuk még szeretett intézményeit kedvelt eszméit is.

A törvénykezés és közigazgatás egyesítése; az ezzel kapcsolatosan járó gazdálkodó reformok mellett nem szabad felednünk a perrendtartást sem. A peres eljárás egyszerűsítése kevesbiti a bíróságok teendőit s ez által képessé lesz a bírósági gépezet tetemesen kevesebb személyzettel is így jelentékenyen kevesebb költséggel is folytatni működését. Különösen szükséges pedig e tekintetben a köz ségi bír á s k o d á s n a k lehetőleg kényszerítővé tétele, s a köz ségi bír á s k o d á s alá tartozó ügyek maximumának emelése.

Valamint a törvénykezés és közigazgatásnak egyesítése a dolog lényegét illető reform volna és egyuttal takarékoság is, úgy a kormányzat egy másik nevezetes ágát, az a d ó k e z e l é s t is egyesíteni kell a törvényhatóságok teendőivel. Mint a megyét történelmi multjában s jelenében szerető ember nem nagyon

kardoskodnám a mellett, hogy a közkormányzat e legodiosusabb ága is a törvényhatóságok nyakába akasztassék; de az ország takarékoságot igényel s a takarékoság szüksége ssé teszi, hogy minden költséges intézményt egyszerűsítsünk.

Már pedig a legköltségesebb s aránylag mégis legkevesebb haszonnal járó intézmények egyike az egész adókezelési nehézkes burocratikus gépezet, mely sem elegendő tekintélylyel sem elegendő könnyűséggel nem bír, s mely mellett, dacára annak, hogy mindig többet és többet költünk reá, az a dóhátrálék még is évről évre nagyobbodik.

Rendes körülmények között, minden egyéb indok nélkül is el kellene törülni az adóhivatalok, pénzügyigazgatóságok, adót végrehajtók stb. egész lomtarát, melynek hasznavehetlenségé minden drágasága mellett is az adóhátrálékok colossalis nagysága minden egyéb bizonyítgatásnál fénysesbben teszi kétségtelemmé; s még inkább kötelességünk lerázni nyakunkról e terhet most, midőn nolens volens takarékosoknak kell lennünk, ha meg akarunk élni.

Ha egyéb nem volna; elég indok volna itt is a kétféle működés által okozott bajokra mutatni. Nemcsak a feleknek, a községeknek kell e mellett szenvedni, hanem az állampénztárnak is, mert aránytalanul több személyzet mellett egyéb kiadások is aránytalanul nagyobbak; a bevétel, az adófizetés pedig aránytalanul kisebb.

Maguk a pénzügyi közegek, adóhivatalok, pénzügyigazgatóságok stb. legjobb akarat mellett is kétszeres fáradság mellett csak fél munkát végezhetnek nem csak azért, mert a kiirthatlan reminiscentiák miatt gyűlölt és megvetett közegei a kormányzatnak, hanem azért is, mert az uralkodó rendszer mellett magukra vannak hagyatva. Önállóan alig van hatáskörük; minden legkisebb valamint minden fontosabb incidensnél a közigazgatási hatóságok közbenjárását kénytelenek igénybe venni kérések, levelezések, hosszas ide-oda firkálások útján, s ez már magában is nehézkessé, hosszadalmassá és inpraetikusá teszi az eljárást, melynek eredménye így vajmi csekély lehet, főleg, ha meggondoljuk még azon természetes következményt is, hogy ezen közbenjárásra felkért közigazgatási hatóságok lélektani kö-

vetkezéssel sokkal lanyhábban járnak el a »közbenjáró« szerepében, mint a saját működési és hatáskörükben.

S így tömérdek alkalmatlanság és alkalmatlankodás mellett, végre is két embernek kell elvégezni azt, a mit egy ember sokkal gyorsabban és pontosabban végezhetne el. A közigazgatás közegei az adókezelés jelen rendszere mellett sincsenek megkimélve e tekintetben a terhes munkától, s ha az adóhivatalok összes teendője rájuk ruháztatik; a közigazgatási hatóságoknál ez által szükségessé váló személyszaporítás alig észrevehető csekély kiadás lesz az így eszközölt megtakarítás mellett.

A teendők egyszerűbbeké válnak, s ez által kevesbednek; a nagyszámu felesleges személyzet fizetése megszűnik; a helyiségek bérletére kiadott összegek tetemesen csökkenni fognak s a mi fő, az adóhátrálékok kevesbedni fognak.

Régebben, midőn a megyék kötelessége volt az adókat behajtani, minden kényszer nélkül is sokkal pontosabban fizették az adózók tartozásukat. S a hol minden sürgetés hiába volt, megjelent a szolgabíró exequálni. De miben állott az executio? Megnézte az adóajstromot, s a ki hátrálékban volt, annak az ablaka elé küldte a pandurt, hogy süsse a levegőbe puskáját. Az illető akárhoman is, de előteremtette a pénzt, nehogy az a szégyen érje, hogy az egész világ megtudja, miszerint ő nem fizette meg adóját.

Nem ámitjuk magunkat azzal, hogy az adóbehajtásnak a törvényhatóságokra leendő ruházása; illetőleg a pénzügyi és politikai közigazgatásnak egyesítése által a megyéknek egy könnyen sikerülni fog ismét visszaszerezni az adófizetés e népszerűségét; de tagadhatlan, hogy a közigazgatási kezelés ezen tekintetben is jelentékenyen előmozdítaná az adófizető lakosság lelkiismeretességét már csak azért is, mert az autonomia természeténél fogva a lakosság önmaga intézkednék ez ügyben, s nem zaklattatnék rajta kívül álló, tőle idegen hatóságok és hatalmasságok által.

Tagadhatlan, hogy a közigazgatási hatóságok tekintélye százszor erősebb rugó volna, mint bármely adóhivatal executiója, s még maga az executio sem faj ugy az embernek, ha azt önmaga

által választott tisztviselő hajtja végre rajta, mint ha egészen idegen elemek parancsolnak és zaklatnak.

Lanyhaság az adóügyekben előfordul most is a pénzügyi közegeknél, (még pedig igen nagy mérvben,) s elő fog fordulni akkor is, ha a törvényhatóságokra bizzuk az adóbeszedést és kezelést. De a felelősség elvét és gyakorlatát éppen ugy érvényre lehet juttatni a megyei tisztviselőnél, mint az adóhivatalnoknál, sőt az előbbinél még jobban, mert ott nem csak a személyes becsület és jó hírnév forog szóban, hanem a tisztviselőt megválasztott közönség ambíciója és önérzete is.

Mindencetre anyagi és morális tekintetben több előnye leend annak, ha a törvényhatóságokra bizzuk az adó behajtását, mint ha a jelenlegi rendszer költséges adóvégrehajtóit tartjuk meg, a melyeknek egy »a pénzügyi szolgálat terén működő« névtelen következő, fájdalom nagyon hű leírását adja: (Javaslat államháztartásunk küzdelmeiben. Debreczen 1874. Csáthy Károlynál.)

»A pénzügyi hatóságoknál a meglévő és napról-napra még inkább kifejlődő burokratikus rendszer következtében a belső munka annyi és az ügyek ugy fel vannak halmozva; hogy azok miatt a kül szolgálat telre, — tehát az adók behajtására is, — saját szakavatott közegeik nagyon ritkán s csak is kivételes esetekben alkalmazhatnak egyet kettőt; hanem gyakorolják azt, napdíj mellett felfogadott ugynevezett adóvégrehajtók által. De minthogy az executio nemcsak a végrehajtást szenvedő félre kellemetlen, de elég kellemetlen foglalkozás már magára az azt teljesítő közegre nézve is; ezen foglalkozásra oly egyén, ki a társadalomban ha bár szigoruan is, de munkája után mégis csak meg tud élni, nagyon ritkán adja magát; de igen is akad elég dologtalan korhely, kiszabadult fegyencz, mindenét kártyán elvert hajdani földes ur, tönkre jutott szatócs, kasza-, kapa kerülő vagabundus, kik a társadalomban más módon magukat már fentartani nem tudván, a pénzügyigazgatóságoknál biztos menhelyet találnak, és felszappán adóhajtó biztosoknak, három forint napdíj mellett, lopják a napot és az álladalmat. — Ez a had az, mely az említett demoralizációját a közönségnek leginkább elősegíti; mert kevés birván közülök kötelességeiknek megfelelő képzettséggel, a feleket igen sokszor méltatlanul zaklatják, mi természetesen visszahatást szül; e mellett elő életök és maga viseletök a nép előtt smeretes lévén csak gúny és megvetes tárgyaiul szolgálnak; semmi tekintélyök nem lévén, a közönség tökéletesen megszokta, hogy bármely pénzügyi tisztviselőt e csöcselékhez hasonlónak tartson. — E mellett elég számos esetek merülnek fel, hogy csunya visszaéléseket követnek el; megfelelő eredményt talán akkor volnánk képesek felmutatni, ha lépésről lépésre sarkukban egy felügyelő egyén járna, ki eljárásukat

ellenőrizné. — De uti számláikat hazug adatokkal megtölteni, hogy meg nem érdemelt napdíjaikat megkaphassák, ahhoz sokan közülök mesterileg értenek. — Ezen körülményt a pénzügyhatóságok nagyon jól ismerik, de rajta nem változtathatnak, mert a rendszer úgy kívánja, s ha becsületesebb közegekkel nem rendelkezhetnek, kénytelenek megérni olyanokkal, a minőket kaphatnak. — Némely pénzügyigazgatóság területén százat megközelítő ily egyén működik, de azért az eredmény mindig ugyanaz t. i. a naprólnapra növekedő óriási adóhátralék; mivel ezen emberek eljárásának ritkán szokott becsületes sikere lenni.

Ha ezen helyzet egy más életrevalóbb rendszer által meg nem változtatatik, az állam a finansialis sülyedés lejtőjén mindig sebesebben fog haladni a bukás örvénye felé.*

Igy jellemzi a jelen költséges rendszert egy olyan egyén, a ki maga is a pénzügyi téren van alkalmazva, s mi mégis a nemzet kedvenc eszméit kívánjuk áldozatul; a vármegyék rohamos szétदारabolásából várjuk a Messiás születését; a helyett, hogy a pénzügyi és politikai közigazgatás egyesítése által a legegyszerűbb módon gazdálkodnánk meg nagy összegeket a pénzügyi kezelésben, s emelnők az adó-bevételeket.

Ez egyesítés még azon nem jelentéktelen meggazdálkodást is eredményezné, hogy a financok és a pandurok kettős létszáma jelentékenyen csökkentethetnék, a menyiben a most legnagyobb részt semmittevésért fizetett pénzügyőröket igen előnyösen lehetne használni a rendőrség hatáskörében.

Igy, a törvénykezés, a pénzügyi és a politikai közigazgatás okszerű egyesítése által jelentékeny megtakarításokat és bevételemelkedést lehet elérni, a nélkül, hogy a nemzettől bár mily újabb anyagi vagy szellemi áldozatot követelnénk, sőt ellenkezőleg ez egyesítés mindhárom intézményre nézve halaszthatlanak bizonyult reform volna, mely éppen úgy előmozditaná a jó igazságszolgáltatást, mint az erélyes, gyors közigazgatást és pontos adókezelést. Igaz, hogy ez egyesített kezelés által a törvényhatóságok administrationalis kiadásai növekedni fognak, de e növekvés alig vehető számba azon nagy összegek megett, melyek a másik két, eddig mereven elválasztott intézmény beolvasztása által elesnek, — és azok mellett, a melyekkel így szaporodni fognak bevételeink.

A törvényhatóságokról levén szó; lehetetlen itt fel nem említeni azon kedvenc — sőt újabb időben tultengő — eszmét, a melyet a főispánok intézménye képvisel.

Ma ez intézménynek nincs értelme, s az nem csak a városoknál törlendő el, hanem a megyéknél is. A kormány így sem gyakorolhatja egyébként felügyeleti és ellenőrzési jogát, mint a megyékkal folytatott hivatalos levelezések, jelentések s kimutatások alapján, ha csak főispánjait kémekké lealjasítani sem akarja. A rendeleteket nem teljesítő alispánt így is csak a belügyminiszter függesztheti fel, s a rendeleteket törvényteleneknek tartó alispán 24 óra alatt éppen úgy tehetné meg jelentését a belügyminiszterhez, mint a főispánhoz.

A választásoknál a főispánoknak fenntartott jelentékeny befolyás pedig különben is eltörlendő nem csak azért, mert az autonomia mellett ez a főispáni jog legodiosusabb része s a kormányhatalom legméltatlanabb befolyása; hanem azért is, mert in ultima analysi végre is nem a kormány és elveinek hasznára válik, hanem igen kevés kivétellel személyes érdekeknek és magáncéloknek előnyére s legtöbbszörre a közérdek és közcél rovására.

Szükség esetén így is kivételes hatalommal kell felruházni a főispánokat; e kivételes hatalmat mindig rá lehet bízni egy külön-külön megbízandó miniszteri biztosra a nélkül, hogy nehányszori elnökösködésért százezreket fizessünk.

Az ez uton elérendő megtakarítás nem lesz ugyan milliókra menő; de most minden krajeárra szükségünk van, s ha az ország kormányzatának hátránya nélkül kis összegeket is megtakaríthatunk, meg kell azt tennünk; s mindenestre inkább ezt a kedvenc eszmét áldozzuk fel, mint a nemzetnek más, életre való kedvelt intézményeit.

Az Ausztriával kötött vám szerződés revideálásának most az ideje.

Nem akarunk most arról vitatkozni, hogy a vámterület elkülönítése és Magyarországnak vámügyileg is teljes függetlenítése Ausztriától előnyös volna-e, vagy sem.

Sokat beszéltek s irtak erről már pro et contra; s bajos

volna eldönteni, hogy — tekintettel a jövőre — melyik rendszer járna több haszonnal és kevesebb veszéllyel. Annyi bizonyos, hogy közvetlen hatásában a vámterület elkülönítése csábitóbb, és talán első években igen nagy jövedelem többletet eredményezne; de hogy következményeiben nem volna-e károsabb, s a szabad ipar és szabad kereskedés üdvös céljait és eredményeit nem késleltetné-e hazánkban? igen megfontolandó kérdés.

S éppen azért nem is akarjuk azt hangoztatni, hogy az ország szomorú pénzügyi helyzetének javítása, a hinárból kirántása végett nyuljunk a vámelkülönítés jövedelmező, de drasztikus eszközéhez; hanem azt mindenesetre követeljük, hogy a vámtarifa szigoruan revideáltassék.

E vámtarifa a legnagyobb pazarlások egyike; az ország iparának fejlődése van vele megbénítva, s milliókra menő bevételek vonatnak el általa az országtól. Ezt az ország iparának szempontjából, nemzeti álláspontból kell szigoruan megbírálni; s erélyesen megváltoztatni. A vámszerződés revideálásának ideje soha jobbkor nem következhetett volna be, mint most, mert most nem lehet, nem szabad elnézőknek, előzékenyeknek és lovagi asoknak lennünk; hanem meg kell ragadnunk minden eszközt, a melylyel pénzügyi helyzetünkön segíthetünk. S ha eddig, bizva szerencsénkben, fekete földeinkben s az isten jó kedvében el is hanyagollhattunk ily lényeges életkérdéseket; bántatlanul is hagyhattuk idegen elemek ily kedvenc eszméit: most e pazarlást nem szabad tovább tünnünk s meg kell adni az országnak, a mi az országé.

Hogy egy független, önálló, nemzeti bank, mily lendületet adhatna siralmas pénzügyi állapotunknak, — azt felesleges volna ujabban s részletesen bizonyítgatni, s azért e kérdés minden további elemzését mellőzve, — végül csak egyet akarok még felemlíteni: az államjavak kezelését. Erről sem szándékozom hosszasan beszélni, mert igen szomorú thema. De takarékoságról és kedvenc eszmékről lévén szó; lehetetlen szó nélkül hagyni ez ügyet.

Nem tudjuk, kinek vagy kiknek sérthetlen kedvenc esz-

méje az államjavak kezelésében oly régóta nyilvánuló pazarlás, de az kétségtelen, hogy a jelen rendszer, bár mennyire ragaszkodjék is hozzá az indolentia — és talán más emberi gyengeség is, — tovább fenn nem maradhat, ha segíteni akarunk az ország helyzetén.

A sajtó nem régen néhány statistikai illusztrációban megdöbbentő képét nyújtotta e kezelésnek; az országgházban és az országban parlamentünk élete óta igen gyakran éles és elkeseredett bírálatokra és felszólalásokra nyújtott okot e kömyelmű pazarlás s nincs ember az országban, a ki ne tudná, ne látná, mily roppant vesztegetést viszünk véghez az állam javaival.

És mégis; a tönkrejutás szélén, a mámorból felijedés tisztán látó perceiben is a nemzet kedvenc eszméit kívánják áldozatul; üdvös intézmények lerombolásán török fejüket; minutiosus mohósággal fürkészik, keresik, hogy hol, mit lehessen még letépni a haza ugy is megtépett öltözetéből; holott csak azt kellene hazafiasan értékesíteni, a mi kezünkben van; csak ott kellene jól gazdálkodni, a hol alap, tőke áll rendelkezésünkre, hogy jelentékenyen segíthessünk pénzügyeinken, hogy ismét talpra állithassuk ezt a beteg országot.

Ujabb áldozatokat kívánunk; a sok sanyaruságot és szomorúságot azzal akarjuk tetézni, hogy még azt a keveset is tönkre tegyük, a miben még a nemzetnek kedve, öröme telik, — holott a gazdag államjavak erélyes reorganisatiója maga is nagyobb megtakarítás volna, mint bármily rohamos és eléggé át nem tanulmányozott megye-arrondirozás.

Készséggel elismerjük, hogy a megyéknek okszerű, fokozatosan fejlődő, kellő elméleti és gyakorlati tapasztalatokra és tanulmányokra alapított kikerekítése jelentékeny és nélkülözhetlen reformja leend a törvényhatóságok autonomiájának és a közigazgatásnak általában; de mégis azt hisszük, hogy sokkal sürgösebb teendők most a gazdag államjavakat menteni meg a tönkrementéstől, mint rohamosan és hibásan tönkre tenni a megyéknek megszokott és vérré vált régi történelmi fejlődésen alapuló alakjait, csoportosulásait és határait.

Különösen pedig takarékosági szempontból a belügyministeri mohó szétmarcangolás aligha vezetend optimista reményeinek teljesülésére, míg az államjavak takarékos kezelése igen

nagy jövedelmeket biztosítana az országnak a nélkül, hogy akár directe, akár indirecte adófelemeléshez kelljen folyamodni.

De ezzel nem törődünk, s természetesen találjuk, hogy az államjóságok nem jövedelmeznek, hogy elpocsékolatnak, s hogy minden ugynevezett beruházás és befektetés dacára minden criticán alul álló állapotban tengenek.

Mert még meg volna bocsátható, ha a tetemes kiadások, ha a jövedelmek befektetése arra lettek volna fordítva, hogy az államjavak mint minta-gazdaságok emeljék a mezőgazdaságot az országban; meg volna bocsátható, ha ily célból évekig nélkülözőnk jövedelmeket, hogy azután busásan térítsék vissza közvetlen és közvetett hasznos eredményeik által; de még ez a vigasztalásunk sincsen. Az óriási költségeknek, a jövedelem hiányának dacára az államjavak csak a Csáky szalmájának szolgálhatnak mintaképül, s nemhogy reményt nyujtanának a jövőre; hanem ellenkezőleg pusztulnak, tönkre mennek s évről évre kevesebb kilátást nyujtanak jövedelemre és bevételre.

Moralis szempontból sem volna szabad tünni ezt. Az anyagi és szellemi corruptio vésteljes magva rejlik e meg gondolatlan-ságban, melyet legfeljebb Poloniussal lehetne rendszernek nevezni, mert tagadhatlan, hogy there is system in this madness.

Itt az ideje, hogy ennek véget vessünk, s ha vannak is, a kiknek kedvenc eszméjük a mostani tékozló kezelés: meg kell velök értetni, hogy a nemzetnek nincs többé ideje dédelgetni az ilyen kedvenc eszméket, hogy az önfenntartás ösztöne erősebb minden egyéb tekintetnél, hogy szükségünk van az államjóságok jövedelmeire, még pedig az országnak, az államnak van szüksége rájuk; a hazának, mely eljutott végre azon pontra, midőn nem lehet többé jótékony Versorgungs-Anstalt, mert maga is alig tud megélni.

De talán elég ennyi is annak bebizonyítására, hogy állam-szerkezetünkben nagyon sok oly kedvenc eszme van, a melynek fennállása pazarlás, s a melynek megsértését követeli az ország érdeke, a hazának megdöbbsentő pénzügyi állapota.

Az áldozatra megért ily kedvenc eszmék sorozata még ugyan távolról sincs ezzel kimerítve de nem akarok hosszas lenni.

A felhozottak is — érzem és tudom — nagyon vázlatosan vannak papirra vetve, s talán nem is lett volna felesleges egy-egy tételt, vagy valamennyit bővebben indokolni, részletezni és fejtegetni, statistikai adatok halmazával támogatni, de visszatartott e hosszadalmasságtól azon tudat, hogy mindaz, a mit érintettem, nem szorul hosszas bizonyítgatásra, s visszatartott az, hogy céлом nem a kapacitálni akarás volt, mert most már hosszas vitatkozásra nem enged időt azon lejtő, a melyre pénzügyi állapotunk jutott.

A ki elfogulatlanul gondolkozik hazánk helyzete felett, e rövid, vázlatos észrevételeket is elegendőknek fogja találni annak kitüntetésére, hogy igenis vannak kedvenc eszmék, melyeket fel kell áldoznunk a takarékoság érdekében, s melyeknek feláldozásával nagyon megközelíthetjük a pénzügyminiszterek álmát: az egyensúlyt a háztartásban; kedvenc eszmék, melyeknek feláldozása vagy lényeges módosítása nem csak a deficit rémét üti el, hanem egyébként is jelentékenyen előmozdítja a közjót; — de ezek nem a nemzetnek kedvenc eszméi, ezeket nem a nemzet szívéből kell kitépni véráldozat gyanánt.

A kik pedig bármi okból elfogultan gondolkoznak: azok bármi hosszas, bármi részletes foliansokat is észrevétlenül s figyelmen kívül hagynának, mert elfogultságukban nem érzik a nemzet chronikus és újabb bajait; nem értik sohaját és fájdalmait s jobban meghallják a kasztoknak és az egyeseknek jajveszékéseit, mint a nemzetnek türelmes, és halk zugolódását. Jobban szeretik kimélni az egyeseknek, a kasztoknak s az idegen elemeknek kedvenc eszméit, mint a nemzetnek természetévé vált ősi szokásait vagy létesülni kezdő rég ohajtott reményeit.

Ezek számára — ismételjük — hiába volna a leghosszabb okoskodás, de reméljük, hogy az az örvény, a melynek szélére jutottunk, felriasztott mindnyájunkat lethargikus indolentiánkából, s valamint minden rosznak van jó oldala is: úgy ohajtjuk, hogy azon nyomorult állapotnak is, a melybe különböző okoknál fogva most jutottunk, meg legyen azon üdvös következménye, miszerint kérlelhetlenül erős kézzel nyuljunk mind azon kedvenc eszméhez, a mely megnehezíti gazdálkodásunkat, pazarlásra kényszeríti államháztartásunkat s megsibbasztja ál-

lami életünk pénzügyi, katonai, igazságszolgáltatási és közigazgatási szerveinek működését.

Ha ezt el tudjuk érni, — pedig tudjuk, ha akarjuk; — ha keresztül tudjuk vinni a jelen sorokban érintett reformokat, egyszerűsítéseket és változtatásokat: akkor nem lesz szükség fájdalmas műtétekre a nemzet testén; akkor nem lesz absurdum a deficit nélküli gazdálkodás; akkor nem kell félnünk a bukás szörnyétől, sőt ellenkezőleg akkor ujult erővel új, tevékeny élethez kezdhetünk, s az így megkezdett úton következő szilárdsággal tovább haladva fokozatosan emelkedhetünk mindnyájunknak forrón ohajtott céljáig; boldogító valóvá létesíthetjük álmaink netovábbját: a független, szellemileg és anyagilag erős Magyarországot!

DE BALLAGI GÉZA

EGY BÉKÉS ÉRZÜLETÜ URALKODÓ

K É P E.

EGYHÁZI BESZÉD ÉS IMA

V. FERDINÁND

AUSZTRIAI CSÁSZÁR ÉS APOSTOLI MAGYAR KIRÁLY

GYÁSZTISZTELETÉRE.

AZ UNITÁRIUSOK KOLOZSVÁRI TEMPLOMÁBAN, 1875-ben SEPTEMBER 12-én

mondotta

FERENCZ JÓZSEF

unitárius lelkész és hittanár.

///

KOLOZSVÁRTÉ,

NYOMTOTT K. PAPP MIKLÓSNÁL.

1875.

